

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Л.І. Дегтерева, М.В. Солодовник

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ ТА РОЗРАХУНКОВО-
ГРАФІЧНОЇ РОБОТИ З КУРСУ

ТУРИСТИЧНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

*(для студентів 2 курсу усіх форм навчання,
за напрямом підготовки 6.030601 - Менеджмент)*

Харків – ХНАМГ – 2009

Методичні вказівки до виконання до практичних занять, самостійної та розрахунково-графічної роботи з курсу «Туристичне природокористування» (для студентів 2 курсу усіх форм навчання за напрямом підготовки 6.030601 - Менеджмент / Укл: Л.І. Дегтерева, М.В. Солодовник . – Харків: ХНАМГ, 2009. – 38 с.

Укладачі: Л.І. Дегтерева
М.В. Солодовник

Рекомендовано кафедрою водопостачання, водовідведення і очищення вод, протокол №1 від 28.08.2009 р.

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Туристичне природокористування» є складовою безперервного екологічної освіти та виховання студентів-менеджерів спеціальності 6.050200 - Менеджмент організацій з туризму, що спрямовано на розвиток спеціального еколого-правового мислення, закріплення знань з метою вирішення конкретних питань їх майбутньої практичної діяльності щодо захисту екологічних прав і інтересів суб'єктів і об'єктів туристичної діяльності.

В основу курсу покладена концепція сталого еколого-економічного розвитку суспільства, що поєднує такі складові як природоохоронна діяльність, правова екологія людини, раціональне використання природних ресурсів у туристській діяльності.

Програма курсу розрахована на студентів факультету менеджменту всіх форм навчання, і визначає коло питань і комплекс проблем, які висвітлюються в процесі викладення як лекційного матеріалу, так і за допомогою проведення практичних занять та самостійної роботи студентів.

Практичні заняття передбачають формування у студентів-менеджерів сталої системи еколого-правових поглядів і знань, звичок застосування екологічного законодавства, підвищення рівня свідомості та еколого-правової культури, розуміння необхідності позитивної екологічно спрямованої поведінки, уміння вибору оптимальних засобів щодо забезпечення екологічної безпеки людини в процесі туристичної діяльності, охорони навколишнього середовища, ефективного використання природних ресурсів і захисту екологічних прав.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Концепції взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Мета заняття: Вивчення механізму здійснення плати за використання природних ресурсів (водних ресурсів) на прикладі визначення економічної ефективності від запобігання збитку при скиді стічних вод у водойму.

Завдання для практичного заняття №1

1. Розрахувати збиток від скиді забруднень (зважених речовин і нафтопродуктів);
2. Розрахувати економічний ефект від впровадження очисних споруджень;

Варіант призначається на розсуд викладача. Розрахунок виконується відповідно до методики наведеної в загальних відомостях.

Таблиця 1.1-Варіанти для розрахунку збитку

Варіант	Концентрація зважених речовин, мг/л	Концентрація нафтопродуктів, мг/л	Продуктивність очисної установки, м ³ /год
1	50	120	120
2	52	45	220
3	55	126	250
4	62	85	230
5	85	55	110
6	75	90	90
7	120	95	95
8	110	120	100
9	25	150	80
10	36	220	125
11	95	105	225
12	80	80	200

Після виконання розрахунку повинен бути зроблений висновок за сумарним економічним ефектом.

Загальні відомості

Принцип платності природокористування полягає в обов'язку суб'єкта спеціального природокористування сплатити користування відповідним видом природного ресурсу. Загальне природокористування, пов'язане з реалізацією природного права кожного на сприятливе навколишнє середовище, є для його суб'єктів безоплатним. Згідно ст. 20 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища», платність природокористування включає плату за природні ресурси, за забруднення навколишнього природного середовища та за інші види впливу на природу. Важливим є те, що законодавець прямо в законі визначає цільовий характер платежів.

Збереження екосистеми відіграє велику роль у розвитку, росту і підвищенні якості життя людей. Екологічна ефективність вимірюється сумою збитків, яких вдалося запобігти у зв'язку із впровадженням засобів з охорони навколишнього середовища. Економічний збиток-це вартісна фаза фактичних (можливих втрат), збитків, які нанесені змінами природного середовища.

Загальна методика розрахунків збитків, нанесених порушенням водного законодавства, класифікує збитки залежно від характеру їхнього прояву. Вони можуть бути прямими й непрямыми.

Підрахунок збитку визначається визначенням витрат на заходи, які запобігають цим збиткам, незалежно від часу їхнього запобігання, на основі конкретних даних, при відсутності такої інформації – розрахунковим методом. При визначенні витрат на відновлення якості води, які характеризують суму збитків нанесених державі необхідно виходити з визначення обсягу води, забрудненої в результаті скидання шкідливих речовин і витрат на очищення води до ГДК, установлених для даної категорії водного об'єкта.

$$\Pi_{\text{нх}} = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m \Pi_{ij} \quad (1.1)$$

Де i – вид збитку ($i=1, i=2, \dots, i=n$)

j -вид реципієнта ($j=1, j=2, \dots, j=n$)

Величина збитку викиду шкідливих речовин водойма по кожному джерелу забруднення визначається за формулою:

$$Y = \gamma \cdot M_{ij} \cdot d \quad (1.2)$$

де γ – базовий норматив за скид забруднюючих речовин у поверхневі водойми

M_{ij} – наведена маса річного скиду умов.т/ рік, визначається за формулою:

$$M = m_i \cdot A_i \quad (1.3.)$$

де m_i – маса річного скиду забруднюючих речовин у водойму, т/рік;

A – Безрозмірний показник відносної небезпеки забруднюючих речовин, визначається зі співвідношення $1/C_{ГДК}$;

d – коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта=1,6 для поверхневих водойм другої категорії.

Приклад розрахунку

Розрахунок збитку

Концентрація забруднень у стічних водах становить:

- зважені речовини-60 мг/л;
- нафтопродукти-100 мг/л.

При часі цілодобової роботи підприємства 365 днів у році й продуктивності очисної установки 209 м³/год, обсяг скинутих стічних вод складе:

$$209 \cdot 24 \cdot 365 = 1825000 \text{ м}^3/\text{рік}$$

Маса річного скидання зважених речовин у водойму складе:

- зважених речовин:

$$M = 1825000 \cdot 60 = 109,5 \text{ т/рік};$$

- нафтопродукти:

$$M = 1825000 \cdot 100 = 182,5 \text{ т/рік};$$

Показники відносної небезпеки скиду стічних вод у водойму:

- зважені речовини-0,050 умов.т/рік;
- нафтопродукти-2 умов.т/рік.

- Наведена маса річного скиду домішок підприємства складе:
- Для зважених речовин:

$$M=109,5 \cdot 0,05=5,475 \text{ умов.т/рік};$$

- Для нафтопродуктів:

$$M=182,5 \cdot 2=365 \text{ умов.т/рік};$$

Річний збиток від річного скидання забруднюючих речовин підприємства дорівнює:

- Для зважених речовин:

$$Y=1 \cdot 1,6 \cdot 5,475=8,76 \text{ грн/рік};$$

- Для нафтопродуктів:

$$Y=206 \cdot 1,6 \cdot 365=120304 \text{ грн/рік};$$

Відповідно до прийнятого ефекту очищення кількість забруднень стічних вод після очищення складе:

- зважені речовини-10 мг/л;
- нафтопродукти-до 10 мг/л.

Маса річного скидання шкідливих речовин після очищення:

- Для зважених речовин:

$$m=1825000 \cdot 10=18,25 \text{ т/рік};$$

- Для нафтопродуктів:

$$m=1825000 \cdot 5=9,125 \text{ т/рік};$$

Наведена маса річного скидання стічних вод із залишковими домішками, що забруднюють стічні вод після введення в експлуатацію очисних споруд дорівнює:

- Для зважених речовин:

$$M=0,05 \cdot 18,25=0,91 \text{ умов.т/рік};$$

- Для нафтопродуктів:

$$M=25 \cdot 9,125=18,25 \text{ умов.т/рік};$$

Річний збиток від річного скидання стічних вод із залишковими домішками, що забруднюють стічні води після введення в експлуатацію очисних споруджень, дорівнює:

- Для зважених речовин:

$$Y=1\cdot1,6\cdot0,91=1,46\text{грн/рік};$$

- Для нафтопродуктів:

$$Y=206\cdot1,6\cdot18,25=6015\text{ грн/рік};$$

Економічна ефективність (річна) від пуску очисних споруд для стічних вод заводу складе:

- По зважених речовинах:

$$П=8,76-1,46=7,3\text{ т/рік};$$

- По нафтопродуктах:

$$П=120304-6015\cdot=114289\text{грн/рік};$$

Отже сумарний економічний ефект склав 114289 грн/рік.

Введення платежів за використання природних ресурсів - прямий наслідок перетворень природоресурсних відносин, проведених на базі ринкових реформ. Установлення такої плати стало можливим після скасування виняткової державної монополії на землю та інші природні ресурси, перетворення земель і інших ресурсів в об'єкт купівлі-продажу та цивільно-правових угод. При встановленні платності за користування природними ресурсами ставилися наступні завдання:

1. Підвищення зацікавленості виробника в ефективному використанні природних ресурсів і земель.
2. Підвищення зацікавленості в збереженні та відтворенні матеріальних ресурсів.
3. Одержання додаткових засобів на відновлення та відтворення природних ресурсів.

Економічна оцінка природних ресурсів - це грошове вираження їхньої суспільної корисності, народногосподарської значимості у вигляді економічного ефекту, одержуваного від їхньої експлуатації. Відсутність економічної (грошової) оцінки природних ресурсів стало однією із причин екстенсивного характеру природокористування, що негативно позначається як на ефективності виробництва, так і на стані природних багатств. Усунення

безоплатного використання природних ресурсів дозволить повною мірою та правильно оцінити з економічної точки зору діяльність підприємств.

Збір за спеціальне використання природних ресурсів, у тому числі водних, лісових, тваринних і водних, установлений наступним законодавчим актом – Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 року № 1264-XII (стаття 43). Плату вносять у бюджет відповідно до Порядку стягнення збору за спеціальне використання водних ресурсів і збору за користування водами для потреб гідроенергетики та водного транспорту, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 року № 1494.

- Ще один вагомий аргумент - стаття 14 Закону України "Про систему оподаткування" від 25 червня 1991 року № 1251-XII. Вона визначає перелік податків, зборів (обов'язкових платежів), які стягуються в Державний бюджет.

Слід також зазначити, що існує плата за користування надрами, плата за землю й плата за користування водними ресурсами. На останньому виді природних ресурсів ми й простежимо механізм здійснення плати за природокористування.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Принципи міжнародного співробітництва в області охорони навколишнього середовища.

Мета заняття: Ознайомитися з методологією та принципами спеціалізованих програм по збереженню доходів від туризму та викорінювання бідності в туристських регіонах.

Завдання для практичного заняття №2

Розробити концепцію PPT (Pro Poor Tourism)у країні, запропонованої викладачем, відповідно до наявної карти, описати специфіку даного варіанта, визначити рівень добробуту, відповідно до наведеної класифікації. Описати основні проблеми розвитку обраного регіону. Заповнити наступну таблицю , згідно обраного регіону.

Проблема регіону	Зміст	Рішення

Загальні відомості:

Міжнародний інститут навколишнього середовища і розвитку наприкінці 90-х років минулого сторіччя розробив спеціальну концепцію по збереженню доходів від туризму в країнах, що розвиваються, для викорінювання бідності в туристських регіонах. За кордоном вона відома як PPT — «*Pro Poor Tourism*». При цьому жебраками, бідними вважаються місцеві мешканці, що живуть менш ніж на 1 дол. США на день.

Більше 80% всіх бідняків планети проживають в 13 країнах (табл. 2.1). В 11 з них останнім часом постійно зростає кількість міжнародних туристських прибуттів і доходи від туризму. Крім того, в 5 з 15 з найвідвідуваніших країн, що розвиваються, більше 10 млн. чоловік живуть за межею бідності.

Таблиця 2.1 – Рейтинг країн, у яких проживає найбільша кількість найбіднішого населення світу (%)

Країна	Частка бідняків у загальному населенні країни
Індія	53
Китай	22
Бангладеш	20
Кенія	50
Пакистан	12
Індонезія	15
Непал	53
Нігерія	29
Ефіопія	34
Бразилія	29
Перу	49
Філіппіни	28
Мексика	15

Практично у всіх цих країнах екотуризм проголошений основним напрямком розвитку національної туріндустрії. Практично всі види екотуризму мають незаперечні переваги перед іншими галузями господарювання щодо стимулювання соціально-економічного розвитку відсталих, насамперед гірських і сільських регіонів. По даним деяких дослідників, обслуговування одного іноземного туриста вимагає створення 10 робочих місць. Причому працюють у туризмі переважно жінки, яким важко знайти роботу в галузях спеціалізації країн, що розвиваються. Для країн з низькою забезпеченістю природними багатствами, наприклад Непалу, міжнародний туризм - єдиний спосіб розвитку національної економіки.

Виділяють п'ять основних напрямків у туризмі, що сприяють викорінюванню бідності:

- 1) розширення зв'язків між закордонними ініціативними та місцевими туроператорами, постачальниками туристських послуг;
- 2) підтримка малих підприємств у турбізнесі й гостинності;
- 3) створення нових робочих місць шляхом розвитку туріндустрії в бідних районах;
- 4) ослаблення конкуренції в боротьбі за природні ресурси між місцевими мешканцями та галузями промисловості;

Залежно від рівня добробуту населення обраної території можуть бути виділені наступні класи:

- **клас F**- «безземельні, найбідніші з бідних», здатні самотійно прогодуватися не більше місяця; звичайно члени каст ремісників які працюють різноробами, носіями та конюхами;
- **клас E** – «майже безземельні», здатні самотійно прогодуватися не довше півроку, різнороби можуть мати свою справу;
- **клас D** -«маргінали, дрібні землевласники» — на орання їхніх земель піде менш 3-х днів, запаси продовольства розраховані на 3—12 місяців, деякі мають постійну роботу й тримають худобу;
- **клас C** - «маргінали, дрібні землевласники» - на обробку їхніх земель піде від 4 до 9 днів; мають запаси на термін 3—12 місяців; можуть містити власну чайну (лоджію) для туристів, виготовляти дерев'яний посуд;
- **клас B** - «землевласники середньої руки» - на обробку їхніх земель піде 10-17 днів; мають запаси на термін до 1 року, власну чайну, здають землю під кемпінги;
- **клас A** — «великі землевласники» - на обробку їхніх угідь піде до 80 днів; володіють караванами мулів, працюють на трекінг-компанії.

Приклад заповнення таблиці

Проблема регіону	Зміст	Рішення
Транспортна неприступність.	Туризм не може розвиватися через відсутність посадкових смуг для літаків, недоліку під'їзних колій	Лобіювання проблеми в Міністерстві туризму та цивільної авіації, переконання приватних авіакомпаній в ефективності створення повітряного сполучення в районі
Недостатній зв'язок між туроператорами та постачальниками послуг	Транспортна неприступність і наявність єдиного телефону в окрузі ускладнюють зв'язок з головними туроператорами, наявність місцевих монополістів по перевезенню та поставці овочів, палива й ін.	Створення громадських організацій бідняків, що працюють у місцевому туризмі, допоможе останнім об'єднатися для одержання допомоги в придбанні радіотелефонів і рацій. Зв'язок з туроператорами дасть можливість туристам закуповувати продукти в селах, безпосередньо у виробника, а не транспортувати їх з міста.

У цілому програма розвитку РРТ («Туризм – бідним») включає 4 стадії, що поєднують 9 етапів. Вона може бути з успіхом використана для складання програм розвитку туризму та в інших регіонах світу.

Стадія 1 Визначення вихідних передумов.

Етап 1. Оцінка територіального розподілу туристських ресурсів в окрузі, визначення гранично припустимої туристського навантаження, типу туристів, факторів сприяючих та перешкоджаючому розвитку РРТ.

Етап 2. Визначення потенційних районів розвитку екологічного та пригодницького туризму, складання карти трекінг-маршрутів, аналіз можливостей постачальників туристських послуг.

Етап 3. Компонування елементів регіонального турпродукту.

- відбір сіл і монастирів для відвідування туристами;
- визначення туристської спеціалізації регіону;

▪ соціальна мобілізація бідноти на роботу в туріндустрії й навчання персоналу.

Стадія 2. Вивчення можливостей розвитку туризму.

Етап 4. Планування туристської діяльності на регіональному рівні:

- планування туристських маршрутів, багатофункціональних туристських центрів, необхідних заходів на рівні округів;
- планування обладнання для екскурсійного показу визначних пам'яток;
- аналіз вартості туристських послуг і планованого прибутку.

Стадія 3. Бізнес-Планування на районному рівні та рівні окремих сіл

Етап 5. Виробіток основних принципів підтримки туризму:

- координація діяльності місцевих постачальників туристських послуг;
- курси підвищення кваліфікації та тренінги для працівників місцевих адміністрацій з туризму.

Етап 6. Планування туристських маршрутів на районному рівні:

- зонування території за рівнем припустимого туристського навантаження;
- планування та зонування території конкретних сіл і визначних пам'яток.

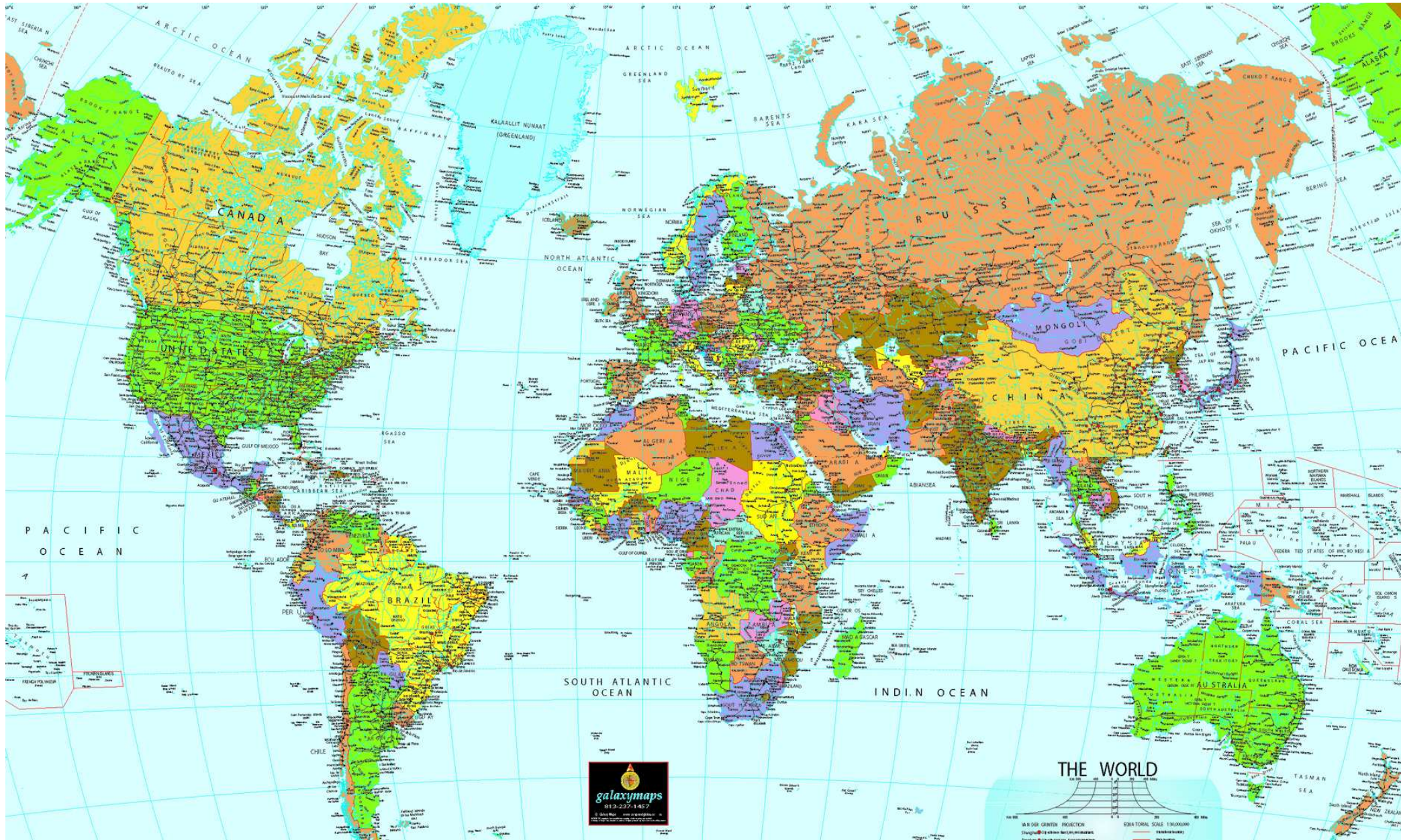
Етап 7. Тренінги по бізнес-плануванню для місцевих підприємців:

Етап 8. Розвиток підприємництва й консалтингу:

- тренінг зі складання бізнес-планів;

Стадія 4. Моніторинг і оцінка

Етап 9. Моніторинг розвитку туризму в окрузі через органи статистики шляхом анкетування ключових підприємців методом опитування фокус-груп.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Державна політика в області туризму.

Мета заняття: Ознайомитися з основними законами й нормативними актами, що регулюють туристичну діяльність на державному рівні.

Завдання для практичного заняття №3

Вся група буде розділена на кілька робочих груп, яким буде запропоновано провести дискусію по обраному нормативному акті, обговорити переваги, недоліки та доцільність впровадження в умовах ринкової економіки.

1. Ознайомитися з нормативними актами та законами в галузі туризму;
2. Обговорити за допомогою дискусії (в рамках робочої групи).

Загальні відомості

Перелік законів і нормативних актів, запропонованих для обговорення.

1. Концепції взаємодії людини з навколишнім середовищем. Релігійні, філософські, економічні. Декларація ООН по навколишньому середовищу та розвитку від 14.06.1992 р.

2. Принципи міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища. Міжнародні організації в галузі охорони навколишнього середовища. Розпорядження Кабінету міністрів від 27.06.2003 р. № 390-Р „Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного та внутрішнього туризму”.

3. Державна політика в галузі туризму. Закон України „Про туризм” від 29 травня 2001 р. Постанова Кабінету міністрів України від 29.04.2002 р. № 583 „Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки”. Указ Президента України „Про основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 р.” (10.08.1999 р.).

4. Ліцензування та лімітування в природокористуванні. Кадастри природних ресурсів. Наказ Держкомітету України з питань регуляторної політики та підприємництва й Держкомітету молодіжної політики, спорту та туризму України № 7/62 від 17.01.2001 р. «Про затвердження ліцензійних умов проведення господарської діяльності з організації іноземного, закордонного

туризму, екскурсійної діяльності. "Правила організації полювання та надання послуг іноземним мисливцям.

5. Використання природних лікувальних природних ресурсів України та їх охорона. Закон України „Про курорти” від 5.10.2000 р. № 2026-111. Указ Президента України „Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно - рекреаційної сфер України” № 207/2003 від 11.03.2003 р. Постанова Кабінету міністрів України від 29.01.2003 р. № 133 „Програма розвитку Криму як цілорічного загальнодержавного та міжнародного курортно - рекреаційного та туристичного центра”.

6. Закон України « Про охорону навколишнього природного середовища»;

7. Зведений текст Міжнародної конвенції про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою 1992 року.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

Ліцензування та лімітування в природокористуванні.

Мета заняття: Ознайомлення з методикою розрахунку гранично припустимих концентрацій (ГДК) різних забруднюючих речовин, що забруднюють водні ресурси, ґрунт і атмосферу, з урахуванням ефекту сумачії та відмінностей звичайного та курортного регіону.

Завдання для практичного заняття №4

1. Розрахувати ГДК речовини для звичайного та курортного регіонів, відповідно до свого варіанта, наведеного у таблиці 4.1.

2. Розрахувати ГДК речовин, з урахуванням ефекту сумачії для звичайного та курортного регіонів, відповідно до свого варіанта, наведеного в таблиці.

Розрахунок виконується відповідно до методики, наведеної в загальних відомостях.

На основі вихідних даних, представлених у таблиці 4.2., необхідно зробити висновок: чи перевищує така спільна концентрація шкідливих речовин у приземному шарі атмосфери величину припустимого викиду чи не перевищує.

Для парних номерів варіантів прийняти, що джерело забруднення знаходиться в зоні відпочинку. Речовини для розрахунку призначаються викладачем залежно від варіанта.

Таблиця 4.1 -Варіанти для розрахунку ГДК

Шкідливі речовини	ГДК в атмосферному повітрі, $мг/м^3$	С - фактичні концентрації шкідливих речовин в атмосферному повітрі, $мг/м^3$			
		1	2	3	4
Амілен	1,5	0,10	-	0,17	0,13
Ацетон	0,35	0,02	0,04	-	0,07
Бутилен	3,0	1,02	1,02	0,32	0,70
Кислота соляна	0,2	0,01	0,15	0,01	-
Пропілен	3	0,15	0,40	0,30	0,50
Спирт ізопропиловий	0,6	0,02	0,02	0,07	0,21
Толуол	0,6	0,24	-	0,09	0,05
Трихлоретилен	0,6	0,05	0,01	0,13	0,14
Циклогексан	1,4	0,20	0,30	-	0,85
Етилен	3,0	0,08	0,35	0,54	-

Загальні відомості

Визначення ступеня забруднення атмосфери

Відповідно до нормативно-технічної документації нормування якості навколишнього середовища здійснюється з метою встановлення гранично-припустимих норм впливу на навколишнє середовище, що гарантує екологічну безпеку населення й збереження генетичного фонду, відновлення природних ресурсів у господарської, діяльності.

Розрізняють ГДК в атмосферному повітрі та воді. Для атмосфери граничною є така концентрація шкідливих речовин, що при впливі протягом додаткового часу не справляє негативного впливу на організм людини. Для санітарної оцінки атмосферного повітря використовують максимально разові та середньодобові ГДК. Максимально разові ГДК установлюють для попередження рефлекторних реакцій у людини (відчуття запаху, зміна біоелектричної активності головного мозку, світлової чутливості очей і ін.), а середньодобову — з метою попередження резорбтивного (загальнотоксичного, канцерогенного впливу. Максимально разова ГДК визначається в процесі спостережень над людьми, які короткочасно (5-20 хв.) вдихають повітря з малими концентраціями досліджуваної речовини.

Якщо та чи інша речовина представлена на даній території в одиниці та не перевищує ГДК, це свідчить про не забрудненість природного середовища. При цьому дотримується наступне рівняння:

$$\frac{C}{ПДК} \leq 1[0.8] \quad (4.1)$$

У табл. 4.2. наведені ГДК деяких найпоширеніших шкідливих речовин. У випадку присутності атмосферному повітрі деяких речовин, які мають здатність до *сумарної дії*, сума їхніх концентрацій не повинна перевищувати одиниці при розрахунку по вираженню:

$$\frac{C_1}{ПДК_1} + \frac{C_2}{ПДК_2} + \frac{C_n}{ПДК_n} \leq 1[0,8] \quad (4.2)$$

де C_1, C_2, C_n — фактичні концентрації шкідливих речовин в атмосферному повітрі, $мг/м^3$

$ГДК_1, ГДК_2, ГДК_3$ — гранично припустимі концентрації шкідливих речовин в атмосферному повітрі, $мг/м^3$

n — індекс, що позначає номер домішки з підсумовуючою дією;

На території санітарних зон курортів, у місцях розміщення санаторіїв і будинків відпочинку, у зонах відпочинку міст при використанні формул (4.1) і (4.2) у правій частині 1 заміняється на 0,8.

Гігієнічні нормативи - ГДК є найважливішими критеріями якості навколишнього середовища, порівняння з якими фактичних показників забруднення вказує на екологічну чистоту підприємств

Таблиця 4.2 - Гранично припустимі концентрації деяких шкідливих речовин в атмосферному повітрі населених пунктів

Речовина	$ГДК_{с.д.}$	$ГДК_{м.р.}$	K
Тверді речовини (пил)	0,15	0,2	3,0
Двоокис сірки	0,05	0,5	1,0
Двоокис азоту	0,05	0,5	1,0
Окис азоту	0,04	0,085	0,8
Окис вуглецю	3,0	5,0	60
Аміак	0,04	0,2	0,8
Хлористий водень	0,2	0,2	4,0
Окис кадмію	0,001	-	0,02
Свинець	0,0003	0,03	0,006
Сірководень	0,005	0,03	0,1
Бенз(а)пирен	0,000001	-	0,00002
Фенол	0,003	0,01	0,06
Формальдегід	0,003	0,035	0,06
Фтористий водень	0,005	0,2	0,1

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Особливості організації пригодницьких та екотурів (на прикладі організації харчування).

Мета заняття: ознайомитися з основними принципами організації харчування туристів з огляду на специфіку пригодницького та екотуризму.

Завдання для практичного заняття №5: запропонувати й обґрунтувати оптимальний збалансований раціон короткострокового тура (кількість днів на розсуд викладача), що передбачає чималі фізичні навантаження (вид тура на розсуд викладача, згідно таблиці 5.1).

Таблиця 5.1 – Варіанти завдань

Варіант	Кількість днів тура	Вид тура
1	5	гірський
2	8	overland
3	7	науковий (розкопки)
4	4	walking
5	3	multi activity holliday
6	2	науковий (розкопки)
7	4	adventure holiday
8	5	екотур
9	3	walking
10	2	екосафари
11	1	walking
12	4	outdoor

Загальні відомості

Організація харчування в пригодницькому та екологічному туризмі складається з:

- 1) визначення енергетичних витрат туристів і розрахунку калорійності харчування;
- 2) визначення смакових переваг туристів;

3) розробки режиму харчування;

4) розробки типового меню;

5) розрахунку необхідної кількості продуктів.

6) розрахунку необхідної кількості кухонного спорядження (кухонний посуд, паливо й печі, ємності для відходів, мийні засоби), столової білизни і посуду.

Варто пам'ятати, що якісне харчування - застава не тільки якості обслуговування в цілому, але й безпеки туристів. Наприклад, характерне для активного пересування по пересіченій місцевості рясне потовиділення приводить до втрати мікроелементів з потом. У льодовиковій воді, що п'ють туристи з гірських рік, практично відсутні мікроелементи, тому організму не вистачає кальцію, що, у свою чергу, призводить до виснаження кісток, емалі зубів і т.ін. Тому при значних навантаженнях (наприклад, спуску по гірському схилі, стежці) ризик перелому ніг багаторазово зростає.

При визначенні енергетичних витрат туристів і розрахунку калорійності харчування необхідно керуватися рекомендаціями Медичної комісії й спортивних дієтологів. Насамперед потрібно відзначити, що почуття голоду й ситості, якими керуються багато хто у звичайних умовах харчування в місті некоректні індикатори потреби в харчуванні в горах, особливо на тлі втоми. На висоті втрата апетиту - звичайне явище. Більше того, науково встановлене, що почуття спраги турист починає відчувати в момент, коли дефіцит води в організмі вже досяг 2 л. Наприклад підкорювачу гір вагою 80 кг, що працює на маршруті 10 год. , необхідно 4800 ккал на день - тільки для покриття енергетичних витрат. Для порівняння: енергетична потреба менеджера, зайнятого розумовою працею, - не більше 2200 ккал на день. Очевидно, що в умовах звичайного режиму й раціону харчування покрити цю потребу неможливо. Більше того, засвоюваність окремих макроелементів (білків, вуглеводів, жирів) під час разового прийому їжі також не безмежна. От чому після важкого сходження, переходу для відновлення енерговитрат необхідно від 24 до 36 год. День відпочинку між сходженнями й посилене харчування з

більшою кількістю білків необхідні в кожному разі, навіть якщо туристи не втомилися. Після визначення кількості необхідної туристам енергії можна перейти до визначення її джерел. Серед макро - елементів харчування найбільше значення мають наступні (у порядку зменшення значимості).

Вуглеводи — найбільш важливе джерело енергії в подорожі. Організм одержує енергію з вуглеводів в 3 рази швидше та з меншими витратами кисню, ніж жирів. Більше половини раціону туриста повинно складатися з вуглеводів. Їх необхідно вживати кожні 2 год для стабілізації форми (рівня глюкози в крові), самопочуття. При цьому вуглеводи повинні бути в формі, що легко засвоюється, щоб не перевантажувати шлунок. Найкращі джерела вуглеводів - сухофрукти, цукор, шоколад, бісквіти й ін.

Жири — також важливий компонент харчування, однак менш цінний, як джерело енергії через більші витрати часу та калорій на засвоєння. Крім того, для одержання енергії з жирів організм витрачає багато води. Кількість же калорій, одержуваних з жирами, не повинне перевищувати 30-35% денного раціону. Тому немає необхідності приймати їх цілеспрямовано - більша частина продуктів і страв містить жири. Джерела жирів - грудинка, ковбаса та інші копченості.

Білок — дуже важливий для підтримки та поліпшення фізичної форми. Необхідно звернути увагу на збалансоване сполучення рослинних і тваринних білків. Джерела білків - м'ясо, яйця, молоко, сир, деякі овочі, горіхи та ін.

Вітаміни – регулюють діяльність систем організму й захищають його. Вони надходять разом із свіжою їжею. Однак вітамінна підтримка у вигляді мультивітамінних комплексів абсолютно необхідна в період незбалансованого харчування, вітамінного дефіциту, при прийманні їжі з низьким їхнім змістом (консервовані продукти), у період експедицій тривалістю понад тиждень.

Вода – виконує багато важливих функцій в організмі, у тому числі регуляцію серцевої діяльності. Важка робота на холоді та високогір'ях викликає втрату більше 2 л води на годину. Гід повинен наполягати на тому, щоб у рюкзаках туристів на маршруті завжди був термос із рідиною для пиття (чай, вітамінні напої й т.д.).

Мікроелементи – важливі, як будівельний матеріал для кісток, зубів, ензимів, гемоглобіну, дотримання електролітичного балансу в організмі. Оскільки в більшості випадків льодовикова вода не містить мікроелементів, то відбувається їх активне «вимивання» з організму, що приводить до дефіциту останніх (особливо кальцію).

Клітковина – корисна для шлунка та травлення, особливо в період перебудови організму на новий для нього режим харчування в подорожі. Однак її не рекомендують у високогірних подорожах, тому що вона веде до посилення газо- утворення та розвитку висотного метеоризму.

Смакові добавки – (соуси- майонез, кетчуп, гірчиця, хрін і ін., приправи — хмелі-сунели, майоран, перець, часник, цибуля) підсилюють апетит, що дуже важливо в період його тимчасової втрати при акліматизації. А деякі овочі (перець, часник, цибуля) є прекрасним профілактичним засобом проти багатьох хвороб. Крім того, часник гальмує розвиток хвороботворних мікроорганізмів і сприяє зменшенню газотворення. Необхідно пам'ятати, що переваги в їжі дуже часто міняються в умовах висоти та в міру придбання досвіду подорожей.

При складанні режиму харчування та меню необхідно дотримуватися наступних правил:

- якнайбільше розмаїття в денному раціоні;
- намагатися не готувати з харчових концентратів і вживати одноманітну їжу (наприклад, винятково вегетаріанську);
- перед ранковим виходом рекомендується легкий сніданок з достатньою кількістю рідини;
- під час ходьби кожні 2 год влаштовувати короткий відпочинок, під час якого туристи можуть трохи поїсти та попити. Ніякого алкоголю!
- після закінчення ходового дня необхідно нагодувати туристів легкою закускою з високим вмістом вуглеводів і побільше рідини, тому що це найважливіший прийом їжі (перекус).

Найбільш правильним режимом харчування в мандрівках є чотирьох разове харчування з інтервалами між прийомом їжі 4-5 год. Очевидно, що в

умовах подорожі по дикій природі нелегко дотримуватися такого режиму, тому гаряче харчування організується 2-3 рази в день, а інші прийоми їжі проводяться на великих привалах, для цього перед виходом на денний маршрут туристам роздають ланч-пакети, що включають продукти, багаті вуглеводами (шоколад, цукерки, енергетичні батончики, сухофрукти і ін.), і наповнюють індивідуальні термоси туристів чаєм, кавою, кип'яченою водою.

Типове меню складається на початку туристського сезону, з урахуванням програми туристського обслуговування кожної групи, на тиждень строк з розбивкою по днях. У випадку тривалості подорожі більше 7 днів типове меню повторюється. У перші дні подорожі бажано дотримуватися трьох-разового гарячого харчування із двома перекусами під час денних переходів. У цей же час виключається прийом блюд національної кухні, особливо для іноземних туристів.

Сніданок, з одного боку, повинен бути висококалорійним, щоб створити енергетичний запас для, з іншого боку - далеко не всі можуть рясно снідати. На сніданок повинне припадати 30% калорійності денного раціону. Він повинен бути багатий вуглеводами, що легко засвоюються (цукор, печиво, мед, мюслі, сухофрукти і ін.).

Обід повинен заповнити дефіцит енергетичних витрат. Він повинен містити до 30% загальної добової калорійності. На обід варто готувати страви з продуктів, що містять важко засвоювані інгредієнти, наприклад клітковину

Мета вечері — заповнити витрачені калорії під час денної роботи та підготувати організм до наступного дня. З одного боку, вечеря повинна містити велику кількість білків, щоб заповнити неминучий розпад м'язової тканини в результаті дефіциту енергії, з іншого боку - мінімальна кількість важко засвоюваних та збуджуючих нервову систему продуктів. Це особливо актуально для зимових подорожей з розміщенням у наметах - після вечері туристи лягають спати й переповнений шлунок давить на діафрагму, заважає нормальній діяльності серця та легенів. Сон у таких умовах стає неповноцінним і не дає необхідного відпочинку.

У таблиці 5.2 представлений приклад типового триразового харчування, для туристів з високими фізичними навантаженнями.

Перед складанням меню необхідно уточнити смаки туристів. Наприклад, гречана каша дуже популярна серед російських туристів і неприйнятна для німецьких туристів (у Німеччині гречаною крупною відгодовують свиней).. Необхідно мати варіанти спеціального меню для вегетаріанців, штучний замінник цукру для діабетиків і т.д.

Таблиця 5.2.-Типове 3-и денне меню.

Вид прийому їжі	День1	День2	День3
Сніданок	Мюслі з молоком. Бутерброди з паштетом. Чай, кава, мед, печиво	Макарони з сиром. Бутерброди с копченою ковбасою. Какао, мед, печиво	Вівсяна каша з сухофруктами. Яйця відварні, сандвічі з сиром Чай, кава, мед, печиво
Обід	Салат зі свіжих овочів Борщ, макарони по-флотськи. Кисіль	Салат з морепродуктів Суп. Рис з м'ясом. Кава з молоком	Салат із зеленого горошку Суп-харчо, картопля смажена. Компот із сухофруктів
Вечеря	Картопля відварна з м'ясом Какао Консервовані ананаси	Ячня с грудинкою Компот з консервованих персиків	Овочі тушковані с м'ясом Кисіль

Програмою дисципліни «Туристське природокористування» передбачена самостійна робота студентів за нижче наведеними темами.

ТЕМА 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА І ТУРИСТСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.

Загальні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму.

Сучасні концепції природокористування.

Концепції взаємодії людини з навколишнім середовищем;

Основні засади декларації ООН по навколишньому середовищу і розвитку від 14.06.1992 р.

Принципи міжнародного співробітництва в галузі природокористування.

Питання для самоперевірки

1. Основні документи реалізації державної політики України в галузі туризму;

2. Основні концепції природокористування;

3. Концепції взаємодії людини з навколишнім середовищем;

4. Основні засади декларації ООН по навколишньому середовищу і розвитку;

5. Основні принципи міжнародного співробітництва в галузі природокористування.

ТЕМА 2. ТУРИСТСЬКІ РЕСУРСИ І ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТУРИСТСЬКОГО РИНКУ.

Класифікація туристських ресурсів.

Нормативи використання туристських ресурсів.

Рекреаційні потреби.

Потреби туристські.

Економічні механізми природокористування.

Збори за спеціальне використання природних ресурсів.

Питання для самоперевірки

1. Основні туристські ресурси;
2. Класифікація туристських ресурсів;
3. Існуючі нормативи використання природних ресурсів;
4. Основні рекреаційні та туристські потреби;
5. Економічні механізми регулювання природокористування;
6. Форми існуючих платежів;

ТЕМА 3. ПРИРОДНІ ЗОНИ УКРАЇНИ. ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД УКРАЇНИ. ОХОРОНА І РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ.

Закон України „Про природно-заповідний фонд” від 16 червня 1992 р.
Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р. Зона мішаних лісів. Зона лісостепу. Зона степу. Кліматичні умови, водні, лісові, промислові ресурси.

Заповідники.

„Червона книга” України.

Правові основи організації та ефективного використання природних ресурсів.

Питання для самоперевірки

1. Основні аспекти Закону України „Про природно-заповідний фонд”
2. Основні положення Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р.
3. Забезпеченість України водними, лісовими та промисловими ресурсами.

ТЕМА 4. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ МОРСЬКИХ УЗБЕРЕЖЬ.

Одеське узбережжя.

Скадовське узбережжя.

Західне узбережжя Криму.

Південне узбережжя Криму.

Південне узбережжя Керченського півострова.

Північне узбережжя Керченського півострова.

Генічеське узбережжя. Бердянське узбережжя.

Природні ресурси, їх використання для туристських цілей.

Питання для самоперевірки

1. Кліматичні особливості Одеського узбережжя.
2. Основні природні ресурси Скадовського узбережжя;
3. Лікувальні ресурси Південного узбережжя Криму;
4. Основні природні ресурси Південного та Північного узбережжя Керченського півострова.
5. Використання природних ресурсів для туристських цілей.

ТЕМА 5. ТУРИСТСЬКЕ РАЙОНУВАННЯ.

Розміщення туристських ресурсів по території України.

Природно-рекреаційні регіони України.

Державні здравниці. Лікувальні мули.

Туристські ресурси гір.

Питання для самоперевірки

1. Розташування туристських ресурсів по території України;
2. Основні природно-рекреаційні регіони України;
3. Головні державні здравниці України;
4. Основні джерела лікувальних мулів в Україні;
5. Туристські ресурси гір України.

ТЕМА 6. КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ. ВПЛИВ МАСОВОГО ТУРИЗМУ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ТУРИСТСЬКІ РЕСУРСИ.

Види впливу туризму на природні комплекси.

Напрямки роботи туристичних адміністрацій.

10 заповідей екотуриста.

Зелений туризм.

Три складові екотуризму.

Науковий туризм.

Пригодницький туризм.

Питання для самоперевірки

1. Негативні та позитивні риси впливу туризму на природні комплекси;
2. Основні напрямки роботи туристичних адміністрацій;
3. 10 заповідей екотуриста;
4. Стан розвитку зеленого туризму в Україні., основні регіони розвитку;
5. Основні аспекти наукового туризму;
6. Характерні риси пригодницького туризму.

ТЕМА 7. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.

Забезпеченість туристськими ресурсами.

Попит на туристські ресурси на міжнародному ринку.

Проблеми розвитку міжнародного туризму.

Міжнародне співробітництво в галузі екології.

Міжнародно-правові норми в галузі охорони навколишнього середовища.

Питання для самоперевірки

1. Ступінь забезпеченості туристськими ресурсами;
2. Зміна попиту на туристські ресурси на міжнародному ринку;
3. Основні проблеми і перспективи розвитку міжнародного туризму;
4. Основні аспекти міжнародного співробітництва в галузі екології;
5. Міжнародно-правові норми в галузі охорони навколишнього середовища.

ДОДАТОК

Завданням на контрольну роботу є відповіді на питання для самостійного вивчення

№ за списком	Номер теми						
	1	2	3	4	5	6	7
1	1		1				5
2		1			2		3
3	3			1		4	
4		5	2	3			
5	5			2			2
6			3		3	1	
7		6		4			1
8	2	4				2	
9		1		3		3	
10			1		1		4
11	4	6		3			
12	3		2		5		
13		5		2			4
14			3		4	4	
15	1			4			5
16		4			4	2	
17				5		1	4
18		2	1				5
19	2			2		4	
20		3	2		5		
21	5			3		6	
22		3	3				2
23	3				4	1	
24	4	2		5			
25			2	1		2	

Програмою дисципліни «Туристське природокористування» передбачено виконання 2-х розрахунково-графічних завдань.

Мета розрахунково-графічних завдань – оволодіння і закріплення студентами навичок вирішення практичних занять та самостійна робота з додатковою літературою при виконанні теоретичної частини.

Під час виконання РГЗ студенти використовують отримані під час лекційних і практичних занять знання. Позитивна оцінка ставиться у випадку наявності повних відповідей на поставлені питання. Захищені роботи є допуском до складання заліку. РГЗ розрахована на 6 годин кожне, за рахунок самостійної роботи студентів. Більш детальна інформація стосовно РГЗ наведено нижче.

Таким чином в залежності від варіанту (за списком) студент повинен надати вичерпну відповідь на поставлене запитання, захистити роботу, та вирішити задачу згідно методичних вказівок для виконання практичних занять.

РГЗ 1. НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І ТУРИЗМ.

Мета роботи – вивчення законодавчої бази з нормативів природокористування і оцінки стану навколишнього середовища.

У процесі виконання розрахунково–графічної роботи студенти закріплюють одержані теоретичні знання в області оцінки якості навколишнього середовища, а також методики розрахунку критеріїв стану навколишнього середовища, опановують навички роботи з науковою та технічною літературою, з довідниками. Опановують навички роботи з науковою та технічною літературою, з довідниками.

Розрахунково–графічне завдання виконується у 3 семестрі, приблизний обсяг 5-10 сторінок.

Плановий обсяг графічно-розрахункового завдання – 6 годин.

Теми запропоновані для виконання РГЗ №1

Тема 1. Сучасні концепції природокористування.

Тема 2. Економічні механізми природокористування. Збори за спеціальне використання природних ресурсів.

Тема 3. Природно-заповідний фонд України. Охорона і раціональне використання природних ресурсів.

Тема 4. Природні ресурси морських узбереж.

(Одеське узбережжя. Скадовське узбережжя. Західне узбережжя Криму. Південне узбережжя Криму. Південне узбережжя Керченського півострова. Північне узбережжя Керченського півострова. Генічеське узбережжя. Бердянське узбережжя.)

Тема 5. Розміщення туристських ресурсів по території України. Природно-рекреаційні регіони України.

Тема 6. Концепція сталого розвитку сучасного туризму. Вплив масового туризму на навколишнє середовище та туристські ресурси.

Види впливу туризму на природні комплекси. Напрямки роботи туристичних адміністрацій. 10 заповідей екотуриста.

Тема 7. Державні здравниці. Лікувальні мули.

Тема 8. Перспективи і проблеми розвитку міжнародного туризму в Україні. Забезпеченість туристськими ресурсами.

Тема 9. Міжнародно-правові норми в галузі охорони навколишнього середовища.

Тема 10. Зелений туризм.

Тема 11. Основні умови розвитку туризму.

Тема 12. Сталий розвиток навколишнього середовища

Тема 13. Методи оцінки стану навколишнього середовища.

Тема 14. Екологічно безпечні норми навколишнього середовища.

Тема 15. Види відповідальності за порушення екологічного законодавства.

Тема 16. Міжнародні декларації з питань навколишнього середовища й туризму.

Тема 17. Економічний збиток від забруднення навколишнього середовища.

Тема 18. Мотиваційні аспекти в туризмі.

Тема 19. Рекреаційний туризм.

Тема 20. Екологічна концепція регулювання нестационарної рекреаційно-туристичної діяльності.

Тема 21. Декларація ООН по навколишньому середовищу і розвитку від 14.06.1992 р.

Тема 22. Принципи міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища

Тема 23. Міжнародні організації в галузі охорони навколишнього середовища.

Тема 24. Концепції взаємодії людини з навколишнім середовищем. Релігійні, філософські, економічні.

Тема 25. Розпорядження Кабінету міністрів від 27.06.2003 р. № 390-Р „Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму”.

РГЗ 2. Види туризму і їх зв'язок з наявністю туристичних природних ресурсів.

Мета роботи – вивчення методики розрахунку плати, яку вносять курортні організації за користування спеціальними природними ресурсами.

У процесі виконання розрахунково–графічної роботи студенти закріплюють одержані теоретичні знання в області природокористування, вивчають законодавчу базу, зокрема Закон «Про курорти», а також методики розрахунку розмірів плати до держбюджету за спеціальні природні ресурси. Опановують навички роботи з науковою та технічною літературою, з довідниками.

Розрахунково–графічне завдання виконується у 3 семестрі, приблизний обсяг 5-10 сторінок.

Плановий обсяг графічно-розрахункового завдання – 6 годин.

Теми запропоновані для виконання РГЗ №2

Тема 1.. Види туризму і їхній зв'язок із природними ресурсами.

Тема. 2. Рекреаційний туризм

Тема 3. Науковий туризм.

Тема 4. Пізнавальний туризм.

Тема. 5. Зелений туризм.

Тема 6.Гірський туризм.

Тема.7. Екотуризм.

Тема.8. Перспективи розвитку туризму в Україні.

Тема. 9.Регулювання нестационарної рекреаційно-туристичної діяльності.

Тема 10.Розвиток екологічного туризму в різних станах миру.

Тема.11. Перспективи розвитку іноземного туризму в Україні.

Тема.12. Безпека мандрівника й туриста в дорозі.

Тема.13. Використання транспорту в туризмі.

Тема 14 Плата за користування природними ресурсами.

Тема 15 Відповідальність за порушення законодавства в області туризму.

Тема 16. Основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 року.

Тема 17 Указ Президента України „Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфер України” № 207/2003 від 11.03.2003 р.

Тема 18 Основні положення Кіотського протоколу.

Тема 19 Паломництво – як вид туристичної діяльності.

Тема. 20 Гірський туризм

Тема 21. Космічний туризм.

Тема 22. Основні принципи та види екстремального туризму.

Тема 23. Розвиток екотуризму в різних країнах світу

Тема 24 Зв'язок наукового та пізнавального туризму.

Тема 25 Пригодницький туризм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Штюрмер Ю.А. Охрана природы и туризм. – М.: Физкультура и спорт, 1974.
2. Устойчивое развитие туризма: пособие для специалистов по местному планированию. – Мадрид: ВТО, 1992.
3. Сенин В.С. Организация международного туризма. – М.: Финансы и статистика, 2000.
4. ВИНТИ. Обзорная информация. Проблемы окружающей среды и природных ресурсов. – М., № 7. – 2003.
5. Храбовченко В.В. Экологический туризм: Учеб.- метод. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2003.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1	
Концепції взаємодії людини з навколишнім середовищем.....	4
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2	
Принципи міжнародного співробітництва в області охорони навколишнього середовища.....	10
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3	
Державна політика в області туризму.....	16
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4	
Ліцензування та лімітування в природокористуванні.....	18
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5	
Особливості організації пригодницьких та екотурів (на прикладі організації харчування).....	21
САМОСТІЙНА РОБОТА	
ТЕМА 1. Науково-методичні засади екологічного права і туристського природокористування.....	27
ТЕМА 2. Туристські ресурси і їхній вплив на розвиток туристського ринку.....	27
ТЕМА 3. Природні зони України. Природно-заповідний фонд України. Охорона і раціональне використання природних ресурсів.....	28
ТЕМА 4. Природні ресурси морських узбереж.....	28
ТЕМА 5. Туристське районування.....	29
ТЕМА 6. Концепція сталого розвитку сучасного туризму. Вплив масового туризму на навколишнє середовище та туристські ресурси.....	29
ТЕМА 7. Перспективи розвитку міжнародного туризму в Україні...	30
ДОДАТОК.....	31
РГЗ 1. Навколишнє середовище і туризм.....	32
РГЗ 2. Види туризму і їх зв'язок з наявністю туристичних природних ресурсів.....	34
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	37

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Методичні вказівки до виконання практичних занять, самостійної та розрахунково-графічної роботи з курсу «Туристичне природокористування» (для студентів 2 курсу усіх форм навчання за напрямом підготовки 6.030601 - Менеджмент.

Укладачі: Людмила Іванівна Дегтерева
Марія Володимирівна Солодовник

Редактор: М.З. Аляб'єв

Верстка: Ю.П. Степась

План 2009, поз 147М

Підп. до друку 22.10.2009	Формат 60х84 1 /16	Папір офісний
Друк на різнографі.	Умовн.-друк. арк.1,2	Обл.-вид. арк.1,7
Замовл. №	Тираж 100 прим.	

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ
61002, Харків, вул. Революції, 12